

Personcentrerad vård på mediernas dagordning – ökad medvetenhet hos medborgare?

Ann-Sofie Magnusson

Ann-Sofie Magnusson, fil dr och lektor i journalistik och masskommunikation, lektor i vårdvetenskap med inriktning mot kommunikation vid Institutionen för vårdvetenskap och hälsa samt Centrum för personcentrerad vård vid Göteborgs universitet, GPCC.
E-post: ann-sofie.magnusson@gu.se

I artikeln undersöks förekomst av personcentrerad vård i svenska medier och detta jämförs med andra begrepp som lyfter den unika individen och personens ställning i mötet med hälso- och sjukvård.

En utgångspunkt är att människor kan komma i kontakt med samhällsfrågor genom egen erfarenhet, andras berättelser eller via medierna. En annan är att medier påverkar människor genom vilka samhällsfrågor som kommer upp på dagordningen. De samhällsfrågor som kommer på mediernas dagordning tenderar människor att se som viktiga.

Resultaten, som bygger på förekomst i databasen Mediearkivet/Retriever, visar att personcentrerad vård förekommer första gången 2009 och sedan har ökat i förekomst såväl i tryckt press som på svensk webb. Effekter undersöks inte men diskuteras.

In this article, the presence of Person-centred Care in Swedish media is investigated and compared with other concepts which emphasises the unique individual and a person's position in contact with Health Care.

One starting point is that people can be aware of societal issues through own experience, stories of others or through media. Another starting point is a link between issues that media pay attention to and issues that the public thinks are important societal issues.

The results, based on the existence in the Media Archive / Retriever database, show that person-centred care occurs for the first time in 2009 and has subsequently increased in both press and Swedish web sites. The effects of media are not investigated but discussed.

Inledning

Människor kan antas komma i kontakt med samhällsfrågor utifrån egna erfarenheter, andras berättelser eller genom medier. Forskning om mediernas dagordning visar att människor tenderar att uppfatta de frågor som kommer upp på mediernas dagord-

ning som viktiga samhällsfrågor.

På olika sätt, så väl genom lagstiftning och reformer som inom professionella organisationer, har den enskilda individens ställnings stärkts inom hälso- och sjukvård, socialtjänst och omsorg. Sedan 2010 bedrivs forskning och utbildning om personcentre-

rad vård, som innebär en etik och ett arbetssätt, vid Centrum för personcentrerad vård vid Göteborgs universitet. Frågan är i vilken utsträckning personcentrerad vård, och andra begrepp som betonar individens ställning, förekommer i svensk press – och därigenom kan antas komma till allmänhetens kännedom.

Människor som unika personer

I mötet med hälso- och sjukvården får den enskilde individen en ställning som patient, i mötet med andra samhällsinstitutioner kan det istället handla om att kallas brukare eller klient. Samtidigt fortsätter den enskilde att vara en självständig individ, en person med egna erfarenheter, sammanhang, förutsättningar och behov. Att uppmärksamma den enskilda kan ha olika skäl. Det kan handla om en medvetenhet om att människokroppen trots sina gemensamma drag också har skillnader och att medicinska bedömningar och behandlingar kan behöva anpassas. Det kan också handla om att stärka den enskildes ställning på olika sätt för att inte reducera personen till en roll, utan att ta tillvara den enskildes förmågor och möjligheter.

I Sverige har olika insatser gjorts för att stärka den enskildes ställning när denne har kontakt med, och behöver stöd av, hälso- och sjukvård, socialtjänst och andra välfärdsinstitutioner. Ett exempel på en intention att stärka den enskildes ställning är den patientlag (SFS 2014:821) som började gälla 2015. Här betonas bland annat att patientens självbestämmande och integritet ska respekteras (4 kap, 1§) och

att hälso- och sjukvården i så stor utsträckning som möjligt ska utformas i samråd med patienten (5kap, 1§). I propositionen (2013/14:106) anges att

”Syftet med lagen är att stärka och tydliggöra patientens ställning samt att främja patientens integritet, självbestämmande och delaktighet”.

Lotta Vahlne Westerhäll (2015, s. 135), professor i juridik, betecknar införande av patientlagen som *”ett halv-hjärtat steg till stöd för patienterna”* och Myndigheten för vårdanalys (2017) kallar den i sin utvärdering för en lag utan genomslag.

Att stärka den enskildes ställning låter sig således inte göras genom en ny lag. Men fler försök har gjorts och görs. Ett annat exempel hänger samman med det förändrade stödet till människor med långvariga och omfattande psykiska funktionsnedsättningar som genomfördes i slutet av 1900-talet och i början av 2000-talet. Personer med svår psykisk problematik ska idag få stöd och kunna leva sina liv ute i samhället istället för att leva på sjukhus. Den så kallade psykiatrireformen benämnde detta att gå från patient till medborgare; normalisering och delaktighet var ledord (Markström, 2003). Just delaktighet finner vi också som ett eget kapitel i patientlagen (SFS 2014:821, 5 kap).

Personer med långvarig och omfattande psykiatrisk problematik kan i kontakt med hälso- och sjukvården vara patient, i kontakt med socialtjänst brukare – men fortsätter alltid att vara en person. Detta gäller självklart oavsett vilken sjukdom eller tillstånd det

handlar om. Man är alltid en person.

Personalen ska möta den enskilda människan, med dennes erfarenheter, aktuella omständigheter, tankar och känslor, utifrån dennes förutsättningar. En sjuksköterska, som exempel, ska vara expert på omvårdnad medan människan är expert på sig och sin situation. Expertskapet är dock inte jämbördigt. Medan sjuksköterskan har valt att utbilda sig till det yrke hen är verksam inom, har människor som söker hjälp inom hälso- och sjukvården i regel inte valt sin situation utan kan snarare önska att de inte hamnat i den.

Det är också så att den enskilda människan som söker stöd från hälso- och sjukvården i relation till organisation och yrkesföreträdare får en viss roll, denne blir patient. Som patient kan denne förvänta sig vissa saker som åligger hälso- och sjukvården, till exempel att vården ska vara säker (SFS 2010:659).

Även om begreppen person och individ kan tyckas lika, används de i olika sammanhang. Individualiserad vård och individualiserad medicin har utgått från att utforma vård och behandling efter individens unika biologiska egenskaper (Ekman, Norberg, & Swedberg, 2014). Personcentrerad vård utgår istället från filosofiska grunder om vad en person är och ser personen som en partner som i relation med vårdpersonalen, och med utgångspunkt från patientens berättelse, kan medverka i sin vård (Kristensson Ugglå, 2014).

Svensk sjuksköterskeförening har i en skrift (Svensk sjuksköterskeförening, 2016) markerat vikten av att använda begreppet personcentrerad vård:

”Utifrån en syn på språk som bidragande till att konstituera den verklighet vi upplever, genom språkets funktion att sortera och etikettera, så är personcentrerad vård något annat än patientcentrerad vård.”

Med fokusering på begreppet patient har det unika hos personen satts å sidan för en kategorisering där det enda gemensamma kan vara behöver av vård eller stöd. Genom att använda person istället för individ, ses personen i sitt sammanhang.

I detta sammanhang menar jag att det är intressant att notera att begreppet patient inte definieras i lagstiftning, inte ens i den nya patientlagen. När Socialstyrelsen införde nya föreskrifter för journalföring och behandling av personuppgifter i hälso- och sjukvården (HSLF-FS 2016:40) finns inte någon definition med, vilket fanns i dess föregångare (SOSFS 2008:14). I propositionen (2013/14:106) till patientlagen (2014:821) framgår att lagrådet har föreslagit att det ska finnas en definition av begreppet patient för att avgränsa lagens tillämpningsområde. Detta håller dåvarande regering i och för sig håller med om men anser

”inte att det finns tillräckligt beredningsunderlag för att införa en bestämmelse av sådan central betydelse på hälso- och sjukvårdsområdet i detta lagstiftningsärende”.

Idag får man istället gå till Socialstyrelsens termbank för att hitta definitionen *”person som erhåller eller är registrerad för att erbjuda hälso- och sjukvård”*.

Sverige tycks alltså ha en patientlag i syfte att stärka patientens ställning – men som inte når ända fram. Kanske kan personcentrerad vård, i den kliniska vardagen, stärka personens ställning. Om människor i allmänhet ska känna till tanken med personcentrerad vård är det av intresse att veta huruvida begreppet förekommer i medier.

Medier som lots och arena

Människor kan i allmänhet sägas komma i kontakt med samhällsfenomen genom egen erfarenhet, andras berättelse eller medier (Asp, 1986). Men vi omges av ett enormt flöde av information och här kan vi använda medier som en hjälp att sälla det som vi tycker är viktigt. I vilken utsträckning människor uppfattar en samhällsfråga som angelägen att ha åsikter om kan hänga samman med huruvida medierna lyfter den på sin dagordning (Asp, 1986; McCombs, 2006). Dagordningsforskningen visar att medierna kanske inte påverkar människor att ha vissa åsikter, men väl vilka samhällsfrågor de ska ha åsikter om. För individer och organisationer som vill påverka samhället genom att skapa medvetenhet om en fråga kan det således vara angeläget att nå ut via medierna.

Medier är dock ett vitt begrepp. Det är till exempel skillnad på sociala medier, där privatpersoner kan skriva om egen erfarenhet av kontakt med hälso- och sjukvård eller viss behandling, och tidningar, tv och radio, med ansvarig utgivare och journalister. I olika samhällsfrågor har journalister en viktig uppgift att erbjuda saklig och korrekt rapportering där olika

parters argument kommer fram.

Inom psykiatriområdet har det funnits utmaningar, kontroverser, framsteg och förändringar som kan ha blivit mer angelägna för människor i allmänhet i och med att vården sker i mindre utsträckning på institution än tidigare på 1900-talet. När *Rapport* i Sveriges Television undersöktes under åren 1980-2006 visade det sig att psykiatriområdet förekom oftare, fick större utrymme och oftare blev toppnyhet i slutet av perioden än i dess början (Magnusson, 2010). Det framkom också att politiker oftare förekom som intervjupersoner i slutet av perioden än i dess början. Psykisk sjukdom omnämns oftare över tid och under samma period ökar rapportering av sömnsvårigheter och oro, även sjukskrivning på grund av att psykisk ohälsa ökar. Nyhetsrapporteringen och det omgivande samhället lever inte i skilda världar.

Psykiatriområdet uppmärksammades när det förändrades. Uppmärksammas personcentrerad vård i medierna? Eller är det andra begrepp som handlar om individ och person som uppmärksammas? Och sker det någon förändring över tid?

Syftet med undersökningen är att studera i vilken utsträckning begrepp som lyfter den enskilda personen i vård, omsorg och socialtjänst förekommer i svenska medier.

Material och metod

För att studera och jämföra i vilken utsträckning olika begrepp förekommer i svenska medier har sökningar gjorts i databasen Medicarkivet (Retriever Research). Medicarkivet är

ett digitalt nyhetsarkiv som omfattar dagstidningar, landsortstidningar och tidskrifter liksom annat material som bloggar och pressmeddelande.

Utgångspunkten för vilka begrepp som skulle undersökas är dels sådana som ställs i relation till personcentrerad vård (Ekman et al., 2014), dels sådana som har uppfattat som relevanta vid läsning och samtal med personer verksamma inom hälso- och sjukvård och socialt arbete. Sökningar har gjorts på femton begrepp, varav några inte återfanns alls medan andra förekom återkommande.

I denna studie har någon innehållsanalys av artiklar eller annat material ej gjorts, det handlar om i vilken utsträckning det finns artiklar som tar upp begreppen. När medier kommit med i Mediearkivet skiljer sig åt. Flera stora dagstidningar har varit med sedan tidigt 1990-tal, som *Aftonbladet* (1994), *Dagens Nyheter* (1991), *Expressen* (1990) och *Svenska Dagbladet* (1995). Nya medier tillkommer varför materialet ändras. Ett exempel är det material som dagstidningar publicerar på sina hemsidor. Vissa sökningar kan omfatta bloggar och andra hemsidor. Sökningarna omfattar således de medierna som är anslutna till Mediearkivet/Retriever – inte allt som publiceras.

Inledningsvis gjordes sökningar på alla datum till och med år 2015. Sökning har gjorts på ”svensk tryckt press” vilket omfattar storstadspres, landsortspres, stadsdelspres, tidskrifter, fackpres, nyhetsbyrå och pressmeddelande. Sökningar omfattar således såväl dagstidningar som specialpres relaterad till området, som *Läkartidningen* och *Dagens Medicin*. Men

alla, för sammanhanget, relevanta tidskrifter är inte med i Mediearkivet (företaget skriver avtal med medieföretag om medverkan). Därefter gjordes en förnyad sökning omfattande storstadspres, prioriterad landsortspres samt landsortspres. Samma sökord och fram till och med 2015. Och våren 2016 gjordes sökningar för webben.

Resultat

Personcentrerad vård är det begrepp, av de undersökta, som tycks ha fått störst genomslag i svensk tryckt press (tabell 1). Det förekommer tre gånger så ofta som det därefter förekommande begreppet brukaren i centrum. Det förekommer också i betydligt större utsträckning än patientcentrerad vård och personcentrerad omvårdnad, liksom individualiserad vård.

Personcentrerad vård är inte bara det begrepp som, enligt denna undersökning, förekommer i störst utsträckning, det är också det begrepp som har ökat i omfattning i svensk dagspres (figur 1). Det nämns första gången 2009, har en ökning 2010 med tillbakagång 2011 för att sedan förekomma oftare år för år. Personcentrerad omvårdnad, liksom patientcentrerad vård och individualiserad vård förekommer tillsammans med brukarmedverkan också under perioden i varierande, men i sammanhanget liten, omfattning.

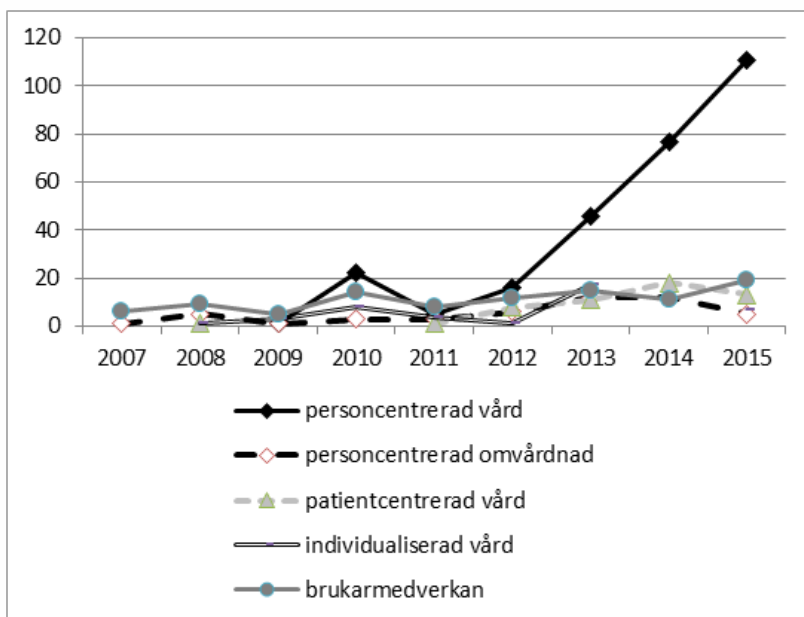
Personcentrerad vård är alltså det, av de undersökta, begreppen som har en stadig ökning i frekvens i tryckta medier. Liknande mönster finns på svensk webb (tabell 2). Medan brukarmedverkan och brukarinflytande förekommer redan 2001, förekommer

Tabell 1. Förekomst av begrepp i svensk tryckt press

Förekomst av begrepp i svensk tryckt press via Mediearkivet/Retriever (Förekomst till och med 2015)		
Begrepp	Svensk tryckt press	Storstadspress, prioriterad landsortspress samt landsortspress
”personcentrerad vård”	364	279
”brukaren i centrum”	119	101
”patientcentrerad vård”	108	52
”individualiserad vård”	65	43
”personcentrerad omvårdnad”	64	49
”individualiserad medicin”	14	2
”patientcentrerad medicin”	2	0
”personcentrerad omsorg”	2	1

Följande begrepp sötes i databasen utan att några träffar gavs:

- ”patientcentrerad omvårdnad”
- ”personcentrerad medicin”
- ”personcentrerad äldreomsorg”
- ”personcentrerad psykiatri”
- ”patientcentrerad psykiatri”
- ”personcentrerad socialtjänst”
- ”familjecentrerad omvårdnad”

Figur 1. Dagspress 2008-2015

Tabell 2. Tre begrepps förekomst på svensk webb genom Medicarkivet/Retriever

År	Personcentrerad vård	Brukarmedverkan	Brukarinflytande
2016	333	53	58
2015	330	34	39
2014	161	35	59
2013	111	33	76
2012	48	53	55
2011	28	32	51
2010	27	29	61
2009	5	21	49
2008		23	45
2007		20	46
2006		27	50
2005		23	28
2004		12	46
2003		9	30
2002		29	42
2001		1	5

personcentrerad vård först 2009. Men 2014 nämns personcentrerad vård fler gånger än brukarmedverkan och brukarinflytande tillsammans. Följande år som undersökts betydligt fler gånger per år än de andra begreppen.

Olika begrepp som handlar om att se den enskilde som en individ eller en person med möjlighet att vara delaktig och påverka sin situation som patient eller brukare har ökat i medieflödet. Personcentrerad vård har inte förekommit lika länge som övriga undersökta begrepp, men är det begrepp som fått genomslag såväl i tryckt press som på webben.

Diskussion

Personcentrerad vård tycks förekomma oftare på mediernas dagordning

år för år från 2009 och framåt, det är trenden. Spelar det någon roll om personcentrerad vård förekommer i dagspress och på svensk webb? Min utgångspunkt är att det högst troligt gör det. När personcentrerad vård kommer upp på mediernas dagordning kommer människor troligen att se det som något som är viktigt att känna till, kanske rent av ha åsikter om. Här utgår jag från dagordningsforskning (Asp, 1986; McCombs, 2006).

Använder verkligen människor medier då? Det korta svaret är ja. Idag finns ett utbud av olika medier för att ta del av forskning, nyheter och research. Även om en undersökning (Vetenskap och allmänhet, 2016) visar att 40 procent använder sociala medier för att ta del av forskning, visar samma undersökning av 66 procent av

deltagarna i undersökningen använde dagspress för samma ändamål. Att människor är aktiva i att söka information om sin hälsa har på senare åren uppmärksammats i och med internets förekomst. Bland äldre kan medier såväl användas som hjälp för en fortsatt aktiv livsstil som mötas med skepsis, enligt en kvalitativ intervjustudie av personer mellan 65 och 86 år (Christensen, 2017). Det är inte bara papperstidningar, radio eller tv som äldre personer använder. En genomsnittlig dag 2015 använde drygt hälften av personerna mellan 75 och 79 år och en tredjedel av personerna 80 till 85 år internet (Bergström, 2017).

Att begreppen som undersöks förekommer i olika stor omfattning har troligen i flera fall naturliga förklaringar. Individualisering medicin är viktigt för en person som är patient och relevant för den undersökande eller behandlande, men är mer på en specialiserad nivå än till exempel personcentrerad vård. Brukaren i centrum kan användas på olika sätt och tycks också ha gjort det. Personcentrerad vård har fått ett stort genomslag dels genom forskning som bedrivits, dels genom olika utbildningsinsatser och information som genomförts och dels genom att organisationer har förordat det.

En nyligen publicerad undersökning (Wallström, Ekman, & Taft, 2017) visar att människor tycker att personcentrerad vård är viktigt. I linje med kritiken från Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2017) om att patientlagen (SFS 2014:821) inte lett till större inflytande för patienterna, visar Wallströms undersökning (Wallström

et al., 2017) en skillnad mellan hur betydelsefullt svenskarna ser på att ha inflytande i sin vård och de möjligheter de anse sig ha. I detta kan den uppmärksamhet som givits personcentrerad vård, men också till exempel intentionen med patientlagen, ha betydelse. Dagordningsforskningen visar att människor använder medier för att sälla vilka frågor som det är viktigt att känna till – och ha åsikter om (Asp, 1986; McCombs, 2006). På goda grunder kan man således anta att människor genom att ta del av medier kan bli mer medvetna om de möjligheter de förväntas ha att delta i sin egen vård och behandling.

Vid Centrum för personcentrerad vård vid Göteborgs universitet, GPCC, har ett hundratal forskare deltagit i olika forskningsprojekt och utbildningsinsatser för implementering av personcentrerad vård genomförts och pågår. Det är möjligt att den förekomst av personcentrerad vård i svensk press hänger samman med en medveten satsning vid GPCC att sprida information och kunskap om personcentrerad vård. Det kan också vara så att det har blivit ett känt begrepp och med kända personer vilket kan gynna enligt medielogiken. I vilka sammanhang, och med vilka aktörer, personcentrerad vård förekommer studeras i ett kommande projekt.

När en samhällsfråga uppmärksammas mer kan det också bli viktigt för politiker att delta i debatten om den. Det blir därför intressant att följa medier under valåret 2018 och se om personcentrerad vård och patienter som personer lyfts i valrörelsen. Men då som en medveten tanke, inte som

